

Puhe Yhdysvaltain ja Suomen ystävyysjuhlilla
Seinäjoella 30.5.1976

Tohtori Olavi Koivukangas
Siirtolaisinstituutin johtaja,
Turku

ETELÄPOHJALAINEN AMERIKAN-SIIRTOLAISUUS

Herra Suurlähettiläs, arvoisat juhlavieraat,
Mr. Ambassador, ladies and gentlemen,

Suomessa, ja erityisesti Etelä-pohjanmaalla, arvostetaan rohkeita tekoja. Yksi maailmanhistorian rohkeimmista teoista suoritettiin Philadelphiassa Pohjois-Amerikassa heinäkuun 4. päivänä 1776, kun 56 miestä kirjoitti nimensä Yhdysvaltojen itsenäisyysjulistukseen. He tiesivät, että ratkaisu toisi joko vapauden kaikille amerikkalaisille tai ehkä veisi 56 miestä hirsipuuhun. Yksi itsenäisyysjulistuksen allekirjoittajista, tuomari John Morton, oli Delawareen 1640-luvulla menneiden suomalaisten siirtolaisten jälkeläinen. Chesterissä, Delaware-joen rannalla John Mortonin haudalle pystytettyyn marmorikiveen on hakattu sanat: ”Äänestettäessä valtioittain Amerikan siirtokuntien itsenäisyydestä Pennsylvania jäi ratkaisijaksi. Kaksi sen edustajaa oli myönteisellä ja kaksi vastustavalla puolella. Asia ratkesi kun viimeinen edustaja, John Morton äänesti tämän Amerikan vapauden kunniakkaan asiakirjan puolesta.” John Morton joutui teostaan myös kovan arvostelun kohteeksi. Kuolinvuoteellaan hän lausui seuraavat sanat: ”Tulee vielä aika, jolloin tunnustetaan, että äänestäessäni Amerikan itsenäisyyden puolesta tein elämäni maineikkaimman työn.” Me olemme nyt kokoontuneet kunnioittamaan näiden miesten rohkeata päätöstä ja rakkauden, vapauden ja oikeudenmukaisuuden periaatteita, jotka he ovat jättäneet tuleville sukupolville.

Pennsylvanian ylituomarin John Mortonin suku oli lähtöisin Suomesta. Kun hänen isoisänsä isä, Morten Mortenson kuoli v. 1706 noin 100 vuoden ikäisenä, kirkonkirjoihin merkittiin hänen syntyneen ”in Finland in Sweden”. Tämän lisäksi ei ole löytynyt mitään mainintaa siitä, mistä pitäjästä tai läänistä hän olisi ollut kotoisin. On arveltu, hänen menneen ensin Värmlantiin, Ruotsiin ja sieltä Delaware-siirtokuntaan 1640-luvulla. On myös arveltu, että Mortonit olisivat samaa sukujuurta kuin Rautalammin Marttiset. Prof. Matti Kerkkonen toteaa kuitenkin Siirtolaisuusinstituutin USA:n 200-vuotisjuhlakirjassa, että yhtä hyvin hän on voinut olla kotoisin Pohjanlahden rannikolta tai muualta Suomesta. Joka tapauksessa mies, joka toimi Pennsylvanian edustajien johtajana ja joka ratkaisi maan itsenäisyyttä äänestyksen oli suomalaista syntyperää.

Vaikka Mortonit olisivat olleet Savosta, eteläpohjalaisen Amerikan siirtolaisuuden juuret ulottuvat yli 300 vuoden päähän. Delawarejoen rannalle v.1638 perustettuun ruotsalais-suomalaiseen

siirtokuntaan menneitä suomalaisia oli muutamia satoja. Tuntuu mahdottomalta ajatuskin, etteikö eteläpohjalaisia olisi ollut mukana.

Uuden Ruotsin Siirtokunnan ensimmäinen kuvernööri v.1642-52 oli ruotsalainen everstiluutnantti Johan Printz, joka ennen Amerikkaan lähtöään asusti pitkään Korsholman kuninkaankartanossa. Siirtokunnan kuvernöörinä toimiessaan hänellä oli läheiset yhteydet Suomeen; hän sai mm. osan tuloistaan tiluksiltaan Vaasan läänistä. Muistona Printzistä ja hänen toimestaan Amerikkaan menneistä pohjalaisista ovat vanhalla Delawaren kartalla nimet, ”Ny Korsholm” ja ”Ny Vasa”, jotka alun perin olivat linnoituksia intiaaneja ja myös eurooppalaisia vastaan. Erään Knut Martessonin, joka saapui siirtokuntaan v.1641, sanotaan olleen kotoisin Vaasasta. Niin kuin monet muutkin suomalaiset miehet hän palveli ensin kauppayhtiössä työmiehenä, tupakka- ja maissipellolla ja tarvittaessa vartiosotilaana mm. Vaasan ja Korsholmin linnoituksissa. Palvelusvuotensa päätyttyä hän raivasi maatilan Finland-nimiselle paikkakunnalle. Delawarensuomalaisten lukumäärä oli vain muutamia satoja, ja melko pian he sulautuivat muuhun väestään. Kun Närpiön kappalaisen pika Pietari Kalm, joka oli aikakautensa kuuluisimpia luonnontutkijoita, lähetettiin Turun yliopiston toimesta Amerikkaan v. 1747, hän toimi jonkin aikaa pappina Delaware-siirtokunnassa ja valitti, että ruotsin- ja suomenkieli olivat häviämässä.

Suomalaiset merimiehet edustavat siirtolaisuutemme toista ajanjaksoa. Suomalaisia syvänmeren purjehtijoita asettui vähin erin 1800-luvun kuluessa New Yorkiin, Bostoniin, Philadelphiaan ja muihin satamakaupunkeihin. Krimin sodan aikana v.1855 useita suomalaisia laivoja, ja merimiehiä niiden mukana, jäi kaappausten pelosta amerikkalaisiin satamiin. Samoihin aikoihin Kalifornian kultakuume avasi suomalaisille merimiehille ja seikkailijoille tien länteen.

Varsinainen siirtolaisuus Amerikkaan alkoi n. v. 1864 tienoilla Ruijan suomalaisten keskuudesta vetovoimana Michiganin kuparikaivokset ja v. 1862 Homestead - laki, jonka mukaan jokainen sai ilmaiseksi 64 ha:n maa-alueen. Norjasta muuttoliike levisi Perä - Pohjolasta Tornionjokilaaksoon ja edelleen etelään. Etelä-Pohjanmaalla ”amerikan tauti” alkoi vallata mielet ensin Isossakyrössä ja Mustasaarella 1870-luvun alussa. Isossakyrössä tautia levitti erityisesti Kalifornian kunnankaivajiin kuulunut Mikko Saapeli, joka palasi kotiseudulleen merimiesretkiltään 1860-luvun puolivälissä ja jota kansa nimitti ”kultakukkaroksi”.

Toimeentulomahdollisuuksien heikennyttyä kotiseudulla 1800-luvulla, etäpohjalaiset olivat tottuneet käymään ”pois-töissä”, erityisesti kirvesmiehinä Etelä-Suomen kaupungeissa, Pietarissa ja jopa Jäämeren ja Mustanmeren laivatelakoilla. Pohjanmaan kansa oli tottunut liikkumaan. Ruijan kävijät toivat tietoja valtamerentakaisesta ”kultamaasta”.

Miksi juuri eteläpohjalaiset vastasit Amerikan kutsuun, kun esim. savolaiset jäivät syömään muikkujaan eivätkä havigelleet suurempia kaloja, Etelä-Pohjanmaan voimakkaaseen siirtolaisuuteen on esitetty selitykseksi pohjalainen kansanluonne, johon kuuluu fyysinen voima ja rohkeus ja miksikä ei pohjalainen vapauden rakkaus. Siirtolaisuus on liitetty siihen ketjuun, jossa on viitattu monien suurten kansallisten aatteiden ja liikkeiden lähtökohdan olleen Pohjanmaalla. Tässä on tietysti mukana romantiikkaa, mutta kieltämättä pohjalaisen luonteen omaavalla henkilöllä on hyvät edellytykset jos niin voi sanoa – lähteä siirtolaiseksi.

Tärkeimmät siirtolaisuuden taustatekijät olivat taloudellisia ja sosiaalisia. Lähtökohtana oli maaseudun liikaväestö suhteessa sen toimeentulomahdollisuuksiin. Tervanpoltto oli Etelä-

pohjanmaan vaurastumisen vastatekijä 1600-luvulta 1800-luvulle asti. Myös kauppa oli vilkasta tervan voimalla, ja rannikkokaupunkien kauppahuoneitten kuunarit, prikit ja fregatit purjehtivat tervalasteineen jopa Brasiliaan asti. Tullessa tuotiin suolaa, sokeria, kahvia ja tupakkaa. kauppa kävi ja raha liikkui.

Pohjanmaa eli tervanpolton kulta-aikaa aina 1800-luvun puoliväliin asti, mutta vuosisadan loppupuoliskolla purjelaivakauden alkaessa kulkea kohti loppuaan myös tervan kysyntä väheni. Pohjanmaa joutui nyt ”tervakriisiin”. Muualle Suomeen alkoi nousta teollisuuskeskuksia, mutta Pohjanmaalle uudenaikainen teollisuus ei kotiutunut samassa määrin.

Toinen Pohjanmaan laajaan siirtolaisuuteen vaikuttanut tekijä oli väkiluvun kasvu, joka 1800-luvulla oli Pohjanmaalla poikkeuksellisen nopeata verrattuna muuhun Suomeen. Tervakriisin iskiessä Pohjanmaalle täällä oli runsaasti väestöä jolle ei löytynyt kotimaakunnasta riittäviä toimeentulon edellytyksiä: pellot olivat pieniä, metsiä oli vähän ja miltei joka talossa oli suuri lapsilauma. Siirtolaisuuden alkuvaiheessa 1870-luvulla suhteellista liikaväestöä oli erityisesti Isossakyrössä. Siellä oli tilatonta väestöä enemmän kuin naapuripitäjissä; v.1880 Isossakyrössä oli ns. loisia 45 % väestöstä, mutta Vähässäkyrössä ja Ylistarossa vain noin 30 %. Juuri Isossakyrössä siirtolaisuus ensimmäisenä saavutti suurimmat mittasuhteet. Sen sijaan Vähstäkyröstä siirtolaisuus oli aluksi vähäistä. Selityksenä edesmennyt tohtoria Anna-Leena Toivonen pitää Vähänkyrön peltiym. kotiteollisuutta. Tässä olisi opetusta myös nykyajalle, että teollisuus pitää väestöä kotiseudullaan. Myöhemmin tosin myös vähäkyröläiset tempautuivat virran vietäviksi kohti Amerikkaa.

Kolmas tekijä oli se, että siirtolaisuudesta Pohjanmaalla tuli 1800-luvun lopulla muotiasia. Kun muualta Suomesta väestöä alkoi hakeutua kaupunkeihin, ja erityisesti Etelä-Suomeen, lakeuksien kansa suuntasi matkansa yhä edelleenkin tuttuun ”siirtomaahan” Minnesotaan tai muualle Amerikkaan. Amerikkaan meno oli pohjalaisille yhtä luonnollista kuin Helsinkiin muutto savolaisille. Kuinka luonnollisen tätä Amerikkaan menoa pidettiin Pohjanmaalla kuvaa kirjailija Ilmari Turja pakinassaan Uudessa Kuvalehdessä v. 1959 seuraavasti:

”Amerikkaan lähtö oli minun lapsuudessani niin yleistä, että kun jossakin takavalkealla toimitettiin, että Tursoon Jussi on lähtenyt Ashtapulaan, niin ei kukaan ollut tietääkseenkään.

Mutta jos joku sanoi, että Sundqvistin Jussi on lähtenyt Helsinkiin, niin koko pitäjä kohisi, että – Vai Helsinkiin, mitä se nyt Helsinkiin...

ottaku kuullu, että Jussi on mennyt Helsinkiin..

mitä jutinan tähre se Helsingissä....”

On myös sanottu, että Pohjanmaan puukkojunkkarihenki osaltaan purkautui Amerikan siirtolaisuudessa. Ala-Härmässä tavattiin sanoa: ”*Ettei se oo miüs eikä mikään, joka ei oo Ameriikas käyny*”.

Siirtolaiseksi lähdön yhteydessä puhuttiin usein ”Amerikan taudista” ja ”Amerikan kuumeesta”. Mutta kirjoittipa eräs Pohjanmaan pappi Tilastolliselle Päätoimistolle, että eräs hänen lampaistaan oli lähtenyt Amerikkaan ”häjyä akkaa pakoon”. Yksi tärkeimpiä Amerikkaan lähdön syitä oli se, että talon tai torpan poika halusi lunastaa tilan omaksi tai sitten hankkia Amerikasta tienatuilla rahoilla oman talon. Saatettiin myös lähteä tienamaan rahoja velkojen maksuun.

Missä määrin kuva Amerikasta vapauden maana, jossa ei ole säätyrajoja vaan kaikki ovat herroja ja rouvia, on vaikuttanut pohjalaisten siirtolaiseksi lähtöön, on vaikea määritellä. On muistettava että Etelä-pohjanmaalla säätyrajat eivät olleet niin jyrkkiä kuin esim. Etelä-Suomessa. Kuitenkin tämä yhdessä seikkailunhalun kanssa lienee ollut yksi muuttopäätökseen vaikuttanut tekijä.

Yhteenvedona lähdön syistä voidaan todeta, että Amerikan-siirtolaisuus oli yhteydessä aikakauden suureen murrokseen lähes kaikilla aloilla. Toiseksi on muistettava, että vaikka puhutaan massasiirtolaisuudesta, se oli viime kädessä yksilöiden siirtymistä toiselle mantereelle ja silloin oli ”niin monta syytä kuin miestäkin”.

Siirtolaiseksi lähteneet olivat parhaassa työiässä, parinkymmenen korvilla. Ja yli 60% heistä oli miehiä. Useimmat lähtijät olivat talollisten ja torppareiden lapsia, itsellisväestöä, mäkitupalaisia ja erilaista työväestöä. Monet ajattelivat, että kun mennään niin mennään, ja ainakin parikymmentävuotta ollaan, vähemmässä ajassa ei pääse kunnolla alkuun, ei opi kieltä, eikä pääse palkoille, ja useimmat tiesivät menevänsä viimeisen kerran – vain joka neljäs tai viides palasi.

Matka Pohjanmaalta Amerikkaan alkoi Seinäjoen asemalta. Usein oli kokonaisia junaosastoja matkalla Hankoniemeen. Junassa pistettiin lauluksi: ”Minä menen Amerikkaan, sinne menee kaikki, kultasannalla sannoitettu on Amerikan raitti”. Hangon siirtolaishotellissa vietetyn yön jälkeen lähdettiin Suomen Höyrylaivaosakeyhtiön laivalla kohti Englantia sekä hurraten että kyynelsilmin. Juhlamieli päättyi usein jo Itämerellä, jossa ensimmäiset alkoivat voida pahoin. Vaikka matka oli kova koettelemus, selvittiin Amerikkaan yleensä hengissä. Tulostatamassa New Yorkin edustalla, Ellis-saarella, siirtolaiset tarkastettiin huolellisesti ennen kuin heidät päästettiin maihin.

Ensimmäinen tehtävä uudella mantereella oli työn löytäminen. Miehillä sitä tarjosivat ennen kaikkea Amerikan suuret kaivokset, metsätyömaat, tehtaat, rautateitten rakennustyömaat. Naisille taas olivat avoimena varakkaiden amerikkalaisten kodit, joissa suomalaiset palvelustytöt olivat hyvässä maineessa. Eteläpohjalaiset menivät erityisesti Pohjois-valtoihin Michiganiin, Minnesotaan ja Montanaan rauta-kupari ja kivihiihlikaivoksille. Näissä osavaltioissa oli runsaasti työtä tarjolla ja palkka oli suhteellisen hyvä. Myös metsätyöt, sahat ja rakennustyöt vetivät puoleensa näihin jo kotimaassa tottuneita pohjalaisia. Amerikassa suomalaiset usein ryhtyivät uusille asuinpaikoilleen lähtöpitäjän mukaan. Melkein jokaisella Pohjanmaan pitäjällä oli oma keskuksensa Yhdysvalloissa. Tähän mentiin ensiksi sukulaisen kirjeen houkuttelemana tai jonkun sukulaisen Amerikasta lähettämällä matkalipulla. Tuttujen ihmisten luona oli helpompi päästä alkuun vieraassa maassa.

Niinpä esim. Worcesteriin kasaantuivat Ilmajoelta, Nurmosta ja Jurvasta lähteneet siirtolaiset, isokyröläiset menivät Ashtapulaan, Ohioon, kuten Ilmari Turja totesi pakinassaan, Ishpemingissä oli paljon hämmäläisiä, Alavutelaisia oli erityisesti Wankeganissa lähellä Chicagoa ja töysäläisiä Amasassa Michiganissa. Tätä ilmiötä sanotaan ketjusiirtolaisuudeksi ja sen osina olivat houkuttelevat kirjeet ja usein myös matkarahat Amerikasta.

Siirtolaiseksi lähtö alkoi muodostua kansanliikkeeksi Etelä-Pohjanmaalla 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ja huippu saavutettiin vuosisadan vaihteessa, osaksi laittoman asevelvollisuuskutsun ja muiden sortotoimien takia. Amerikan-siirtolaisuuden huippukautena 1870–1930 noin 360 000 suomalaista lähti siirtolaisiksi. Näistä joka kolmas, eli 120 000, oli Etelä-Pohjanmaalta. Kun vuosina 1866-1930 keskimäärin 2 ihmistä keskiväkiluvun tuhatta henkeä kohti lähti siirtolaisiksi, koko Suomesta vastaava suhde Etelä-Pohjanmaalla oli peräti 7. ”Yhyres mennähän, jos kerta mennähän”, sanoivat pohjalaiset, ja kerrotaan, että v.1910 tienoilla Seinäjoen Jouppilan kylässä vain 3-4 nuorta miestä pysyi kotosalla.

Kun Yhdysvallat alkoi rajoittaa siirtolaisten maahan pääsyä 1920-luvulla, siirtolaisuus suuntautui lähinnä Kanadaan ja osaksi Australiaan. Amerikan-siirtolaisuuden voidaan katsoa päättyneen vuonna 1930 lamakauden tienoille. Siirtolaisuuden Suomesta ”työntävät tekijät” ja ”Amerikan veto” olivat menettäneet voimansa.

Amerikkaan menneet eteläpohjalaiset eivät unohtaneet synnyinsijojaan. Konkreettisesti tämä ilmeni Suomen avustustoimintana toisen maailmansodan aikana ja lukemattomina vierailuina ”vanhaan kotimaahan”. Monet siirtolaiset olivat kuten Laihian akka ”päivät Amerikassa ja yöt unissaan Laihialla”. Eteläpohjalaiset vaalivat myös ajatusta palata takaisin lakeuksille sitten kun taaloja olisi riittävästi kasassa. Monien kohdalla tämä toteutuikin, mutta useimmat ovat saaneet viimeisen leposijansa uuden kotimaansa mullassa. Tänä päivänä me teemme kunniata näille suomalaisille siirtolaisille, joiden jälkeläisten lukumäärä on arvioitu jopa miljoonaksi. He ovat olleet kunniaksi sekä entiselle että uudelle kotimaalleen.

Suomi on valinnut USA:n 200-vuotisjuhlille tunnuslauseen: ”**Vanhat ystävät – lujat siteet, Old Friends-Strong Ties**”. Parempaa tunnusta tuskin olisi voitu keksiä. Erityisesti Etelä-Pohjanmaalta ystävyys siteet siirtolaisten rakentamaa siltaa pitkin yli Atlantin ovat kaikkein vahvimmat ja vanhimmat. Tavatessani suomalaisia siirtolaisia eri puolilla maailmaa minulle on ollut tavaton etu se, että olen itse Pohjanmaalta. Hieman muuttaen laihialaisten sananlaskua voisi sanoa ainakin siirtolaisasioista puhuttaessa, että ”ellei ole Pohjanmaalta kotoisin, ei ole paljon mistään”: Tämän verran itsetyytyväisyyttä suotaneen meille vaatimattomille eteläpohjalaisille.

Lopuksi Turun Suomi-Amerikka Yhdistyksen puolesta toivotan eteläpohjalaiset tervetulleiksi Yhdysvaltain 200-vuotisjuhlan päätapahtumaan 11 - 13.6

Mr. Ambassador and the American friends. I have the pleasure to wish to welcome to Turku after a fortnight to celebrate the main Finnish event of the United States Bicentennial and the XXXI America days.